

KATEDRA TEORIE KULTURY (KULTUROLOGIE)

FILOZOFICKÁ FAKULTA

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Autor disertační práce: PhDr. Vít Erban
Název disertační práce: Maska a tvář: hra s identitou v mezikulturních proměnách
Mask and the Face: The Play with Identity in Cross-Cultural Transformations
Vedoucí disertační práce: PhDr. Václav Soukup, CSc.
Oponent disertační práce: PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

POSUDEK OPONENTA DISERTAČNÍ PRÁCE

Předmětem disertační práce je teoretická analýza masky jako prostředku zacházení s lidskou identitou. V předkládané práci si autor neklade za cíl dospět k jednoznačné a vyčerpávající definici masky, ani neaspiruje na vytvoření původní typologie masek. Autorovým záměrem je analyzovat podstatu masky, kterou spatřuje v její úloze prostředku hry s lidskou identitou. Autorovým záměrem je nabídnout současnému bezkonceptnímu studiu masek nosnou, jednotící a udržitelnou koncepci.

V práci se dr. Erban sice nutně opírá o poznatky kulturní antropologie, etnologie a etnografie, ale východiskem jeho práce jsou ti teoretici kultury, kteří spatřují její základy ve hře a performanci. Teoretiky, na které se v tomto smyslu autor především odkazuje, jsou Johann Huizinga, Roger Caillois a Richard Schechner. V tomto smyslu dr. Erban akcentuje nereduktivní přístup ke studiu kultury, jak jej prosazoval francouzský filosof Gilbert Durand a v českém prostředí především prof. Vladimír Borecký. Lze ovšem předpokládat, že samotná hra s identitou prostřednictvím masky vychází z lidské imaginace, jako jedné z hlavních kognitivních funkcí. Hra je pak jedním z výrazů imaginace; ke hře lze obdobně jako k imaginaci přistoupit restitutivním přístupem, jak autor ostatně implicitně činí. Nabízí se však obecnější otázka, nakolik vůbec restitutivní přístup umožňuje uchopit téma masky v mezikulturní perspektivě, která je svou povahou komparativní.

Samotná práce je rozdělena do třech relativně samostatných částí. První část je historickým přehledem a rozбором klíčových antropologických, etnologických a etnografických prací o maskách. Ve druhé části se autor zaměřil na analýzu názorů na původ masky, sémantiku pojmu maska, typologii masek a podstatu masky. Ve třetí části autor nabídl vlastní řešení tématu, a to včetně třech případových studií, na kterých se pokusil ověřit vlastní navrženou koncepci. Prací autor kriticky mimo jiné zprostředkoval českému odbornému čtenáři klíčové koncepce a díla, která jsou zasvěcena studiu masek.

V první části autor provedl kritickou reflexi vybraných českých a zahraničních prací o maskách, a to s cílem stimulovat a obohatit domácí etnografii směrem od deskriptivního ke koncepčnímu studiu masek. Souhrnně pak dr. Erban ukazuje, že hlavními překážkami při kulturologickém a antropologickém studiu masek jsou umělecký redukcionismus a izolace masky od jejího původního kulturního kontextu. Hlavně však mnohoznačnost masky, která je evropským konceptuálním myšlením těžko uchopitelná, protože to je zatíženo pojetím světa jako diskrétních stavů „buď, nebo“.

Druhou část práce autor zasvětil pojmu, původu, typologii a podstatě masky. V této části práce autor provedl kritický rozbor jednotlivých přístupů, což mu posloužilo k formulování vlastního východiska ke studiu masky, které spatřuje v její podstatě. Tu nachází v její herní úloze při zacházení s lidskou identitou. Navazuje a inspiruje se zde především u antropologa Davida Napiera, filosofa Rogera Cailloise a částečně antropologa Victora Turnera. Zvláštní pozornost věnoval rozboru díla teatrologa Johna Emigha, který nepochybně představuje pro autora významnou inspiraci.

Zvláštní pozornost věnoval v této části práce rozboru vztahu lidského maskování k mimetickým jevům v přírodě, tedy maskování jako biologické adaptace. Rozmanité druhy organismů vykazují mimetické jevy, lidské maskování tak nápadně připomíná mimetické jevy v přírodě. Rozdíl mezi mimetickými jevy v přírodě a lidským maskováním autor shledává především na ontologické rovině; mimetické jevy v přírodě jsou neadresné, lidské maskování může být záměrně adresné i sebedresné. V návaznosti na základní personifikační figury, které dr. Erban vypracoval, lze také dovodit, že mimetické jevy slouží k zakrývání identity; lidské maskování může nabývat všech čtyř základních personifikačních figur. V závěru práce autor naznačil i další možnosti studia souvislostí mimetických jevů v přírodě a maskou. Bylo

by zajímavé znát autorovy názory na etologické souvislosti mezi mimetickými jevy v přírodě a lidským maskováním.

Ve třetí části práce předložil dr. Erban vlastní koncepci, ve které vychází z pojetí masky jako prostředku zacházení s lidskou subjektivitou. Otázku lidské subjektivity uchopil slovním spojením „identita, individualita a „já“,“ ve kterém chce „jednorázově“ obsáhnout všechny tři základní aspekty osobnosti. Je ovšem otázka, zda takto formulované pojetí lidské subjektivity není příliš široké, a zda jej lze tedy použít ke kulturním analýzám masky. Jak rozborem autor sám ukazuje, existuje interkulturní rozdíl v chápání subjektivity. Při stanovení příliš širokého pojmu se zvyšuje riziko, že se pod něj schová téměř cokoli, a tak se bude snižovat jeho explanační síla.

Dynamiku „identity, individuality a „já““ originálně vyložil pomocí základních personifikačních figur, jejichž stanovení se inspiroval v klasifikaci her Rogera Cailloise. Formuloval kvadrant „maska zakrývá identitu“, „maska mění identitu“, „maska chrání identitu“, „maska odkrývá identitu“. Podstatou masky není vytvořit definitivní stav „identity, individuality a „já“,“, protože se dynamicky může každý stav za určitých podmínek transformovat v kterýkoli ze tří zbývajících stavů. V práci s maskou pak má lidská subjektivita jaksi plovoucí, procesuální identitu. Lze tento kvadrant interpretovat také jako dimenze? Tedy nikoli jako diskrétní stavy, ale dimenze například na škále „maska zakrývá identitu“ – „maska odkrývá identitu“. Některé artefakty běžně označované jako maska ovšem neslouží ke hře s lidskou subjektivitou, „nenosí se“, ale symbolizují například zvířata či duchy. Umožňuje navržené schématu vyložit masky, které neslouží k zacházení s lidskou identitou? Ve třetí části práce Dr. Erban také demonstroval formulovanou podstatu masky, a to ve třech případových studiích. Postupně autor věnoval detailní pozornost některým aspektům kultur Baličů, Kwakiutlů a Inuitů, aby ověřil navržené základní personifikační figury.

Obecně lze konstatovat, že předložená disertační práce splňuje nároky kladené na práce tohoto typu. Má logickou strukturu, je zpracována čistým jazykem a akcentuje aktuální kulturologické téma. Při zpracování tématu dr. Erban vycházel z relevantní odborné literatury, na kterou odkazuje v souladu s příslušnými normami. V závěru autor s jistotou skepsí konstatuje, co vše se do předkládané práce nevešlo a naznačuje další možnosti rozšíření zpracování tématu, a to s jasnou aspirací na široký kulturologický přístup. Navzdory autorově

skepsi je předložená disertační práce vynikající kulturologickou studií, ve které autor citlivým způsobem vybral a kriticky posoudil klíčová díla k tématu a diagnostikoval „bolestivá místa“ dosavadních koncepcí studia masek. Na práci lze ocenit nejen snahu o interdisciplinární přístup, ale právě také odvahu k vytvoření vlastní koncepce.

Doporučuji k obhajobě

V Praze 24. 4. 2010

PhDr. Martin Soukup, Ph.D.